

Postkolonyal Feminist Eleştiri

Chris Weedon

Batı'da feminist eleştirinin ikinci dalgasının, kuruluş yıllarında -1960'ların sonu ve 1970'lerde- iki temel hedefi vardır. Bunlardan ilki, kurmaca metinlerde kadının ataerkil imgesinin yeniden üretilmesinde ve ileri sürülmesinde bir araç olarak edebiyatın çözümlenmesidir. İkincisi ise kadın yazarlığının özgünlüğünü belirlemek ve incelemektir. Bu faaliyet, kadın yazarlığının kayıp tarihini ortaya çıkarmaya ve kadın yazarlığında farklı bir bakış açısı ile kadına özgü bir estetik belirlemeye koyulur. 1980'lerle beraber bu süreç, bu faaliyetin temel varsayımlarını ve odaklandığı metinlerle geleneklerin kapsamını sınırlayıcı ve dışlayıcı bulan kadın eleştirmenler tarafından sorgulanmaya başlar. "Kadın yazarlığı" genel başlığı altında beyaz, orta-sınıf, Batılı ve heteroseksüel kadınların eserlerine odaklanma eğilimi, kadınların kültürel üretimini etkileyen sınıf, heteroseksizm, ırkçılık ve kolonyal meseleleri görünmez kılmakta ya da bir kenara itmektir. Üstelik feminist akademisyenler ve yayınevleri tarafından yürütölen bu mühim "tarihi ortaya çıkarma" faaliyetinin eksikleri yeni ama dışlayıcı başka kanonları üretmeye başlar.

Bütün bu tartışmalar feminist edebî ve kültürel çalışmalar alanında yürütülse de, postyapısalcı, psikoanalitik ve postkolonyal kuramların artan etkisi tartışmaya damgasını vurmaktadır. Bu kuramlar dilin şeffaflığı, anlamın değişmezliği, evrensellik iddiaları ve gerçeğin biricikliği gibi konuları sorgulamışlardır. Bununla beraber, bu kuramlar Avrupamerkezciliği, kasıtlı öznellik, müelliflik ve küresel kadın kardeşliği ve kadın deneyimleri hakkındaki kuramsız temayülleri mesele hâline getirmişlerdir. Burada, siyah ve “üçüncü dünya”dan feminist eleştirmenlerin, erken dönem feminist eleştiriye nasıl meydan okuduklarını ve belirgin bir biçimde postkolonyal bakış açıları geliştirerek, feminist eleştirinin dönüşümüne nasıl yardımcı oldukları üzerine odaklanılmaktadır. Siyah ve “üçüncü dünya” eleştirmenlerinin ortaya koydukları bazı meseleler, postkolonyal feminizm bağlamında ödünç alınıp kullanılan öznellik, dil ve anlam gibi kavramlar hakkındaki postyapısalcı kuramların gelişmesinde ve feministlerin bunları sahiplenmesinde önemli yankılar bulmuştur. Bu çalışma, postkolonyal feminist kuram ve eleştirinin önemli meseleri için bir giriş niteliğindedir. Bu meselelerden bazıları Avrupamerkezcilik, ses, temsilin kolonyal biçimleri, ırkçı ayrımlar ve beyazlığın görünür kılınması ihtiyacıdır.

“Üçüncü Dünya”nın Meydan Okuması

Batı feminist eleştirisinin ikinci dalgasının erken dönemlerinde, kadın-merkezli eserlerde açıkça dile getirilen, kadınlar arası sınıf, ırk, cinsiyet ve mekân farklılıklarının öne çıkarılmaması eğilimi vardır. Bu strateji siyasî ve kişisel dayanışmayı vurgulamayı ve kadın yazarlığının özgünlüğü ile kadınsal estetiği belirlemeyi amaçlar. Bu, farklı derecelerde de olsa, feminizmin liberal, marksist ve radikal biçimlerinde bulunabilir. Batı’da kadının konumu konusundaki ilerleme, büyük ölçüde aynılık ve insan hakları gibi liberal hümanist söylemlere dayanır. Marksist feministler, kapitalist üretim tarzı ve özellikle de toplumsal sınıf çözümlemesinin önemini vurgularlarken; radikal feministler, tarihsel ve toplumsal olarak belirlenmiş bazı pratiklerin ataerkilliğin evrensel yapısından kaynaklandığı şeklinde yorumlamaya meylederler. Bir grup olarak kadınların genel bir baskı altında görülmeleri, feministlerin fikirlerini evrensel kızkardeşlik ve feminist siyasî eylem olarak temellendirmelerine yol açar. Erken dönem radikal ataerkillikten farklı iktidar biçimlerine, sınırlı da olsa, değinmişlerse de, 1980’lerden beri, radikal feministler kadınlar arasında toplumsal olarak belirlenen farklılıklara giderek daha fazla duyarlı olmuşlar ama ataerkilliğin evrensel yapılarını ve kızkardeşlik fikrini direnişin temeli olarak vurgulamaya devam etmişlerdir (bkz.: Bell ve Klein, 1996). Paylaşılan baskının vurgulanması feminizm için mühim bir siyasî strateji olmaya devam etse de, çağdaş feminizmin tarihi, ataerkilliği kavramakta ve onunla mücadele etmekte, farklılıklara ve mekâna dikkat etmenin de ne kadar canalıcı olduğunu göstermiştir. Bu, hem Avrupamerkezciliğe meydan okuyan hem de evrensel bir feminizm için Üçüncü Dünya feminist bakış açılarının değerini ortaya koyan postkolonyal feminist yazının ana temasıdır.

1984 yılında Amerikalı siyah feminist Barbara Smith, “Üçüncü Dünya” feminist hareketinin bir parçası olmaktan olumlu şekilde bahseder: “Ben sadece buradaki, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki -Kızılderili, Latin, Asya asıllı Amerikalı, Arap asıllı Amerikalı- kızkardeşlerimden değil, yerkürenin her tarafındaki kızkardeşlerim hakkında konuşuyorum. (...) Üçüncü Dünya feminizmi sadece değdiği kadınları değil, ama genel olarak siyasî pratiği zenginleştirmiştir” (Smith, 1984/1995: 27). Birleşik Devletler’de yazan biri olarak Smith, makalede kullandığı “Üçüncü Dünya” terimini hem gelişmekte olan ülkelerdeki hem de Batı’daki azınlıklara mensup kadınlar için kullanmıştır. Birleşik Devletler’deki feminist yazında bulunan böyle bir strateji, mühim ve güçlendirici ittifak

olanaklarına imkân tanır. Buna karşın, Üçüncü Dünya'yı kucaklamaya kalkışan Batı feminist yazının büyük bir kısmı örneğinde olduğu gibi postkolonyal feminist eleştirinin, Birinci ve Üçüncü Dünya'nın coğrafi konumlarındaki farklılıkları maskeleyen riski de bulunmaktadır. Batı ülkelerindeki beyaz ve azınlık kadınlarının yapısal olarak birbirinden farklı olan mekânsallıkları gibi, bu coğrafi farklılıklar da, uluslararası arenada kimin sesinin duyulacağını belirleyen maddî etkileri belirler. Üçüncü Dünya kadınlarının -hem Batı'da hem de gelişmekte olan ülkelerdeki- beyaz Batılı kadınların hâlihazırda erişim ayrıcalığı bulunduğu yayın ve akademik değerlendirme kurumlarına erişim için yürüttükleri mücadele, Batılı anaakım feminist alanlarda ciddiye alınmak için gösterdikleri çaba gibi, oldukça zorlu geçmiştir.(1)¹

Geçtiğimiz birkaç on yılda, postkolonyal feminizm edebiyat eleştirisi, kültürel çalışmalar, tarih, kalkınma çalışmaları, antropoloji ve küreselleşme meseleleri ile ilgilenen sosyal bilim disiplinleri gibi birçok alanın gittikçe önem kazanan bir boyutu hâline gelmiştir. Yeni binyılda birçok Batılı feminist, Üçüncü Dünya feministlerince zaten apaçık olan bir ilkeyi kabul etmektedirler: ırkçılık ve kolonyalizm beyaz ve Batılı olmayan kadınların uzmanlık alanı ve sorunu değildir. Beyaz olmanın kendisi bir eleştirel dikkate gereksinim duyar ve feminist tarih ile eleştiri çalışmalar zorunlu olarak kolonyal mirasa işaret etmelidir.

Postkolonyal Edebiyat Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısına Olan İhtiyaç

Erken modern dönemden itibaren Batı tarihinin büyük oranda, Avrupalı kuvvetlerin beyaz ve Batılı olmayan diğerlerini sömürmelerinin tarihi olduğu görüşü, postkolonyal çalışmaların bütün biçimleri için esas teşkil eder. Feminist postkolonyal eleştiri ise bu tarihin toplumsal cinsiyeti ilgilendiren doğasını vurgular ve özellikle kolonyalizm ve ataerkillik arasındaki ilişkiye odaklanır. Kolonyalizmin ekonomik ve siyasî mirası, hem eski koloni ülkelerinin hem de koloni sahibi ülkelerin görünüşünü kökten değiştirmiştir. Kolonyalizm sadece refah, kalkınma düzeyi ile eski koloniler ve Batılı toplumların kompozisyonunu değil, ayrıca edebî gelenekler ve popüler kültürü de kapsayacak şekilde ulusal kültürleri ve ırk-bazlı ötekiliğin ve etnik farklılıkların bilinen anlamlarını da etkilemiştir. Postkolonyal çalışmalar, birçok disiplini ve disiplinler arası faaliyeti kapsayan çeşitli tartışmaların bulunduğu bir alandır. İngilizce konuşulan dünyada yürütülen edebiyat araştırmalarında, postkolonyal çalışmalar *Commonwealth* (İngiliz Milletler Topluluğu) edebiyatı üzerinde çok önceden kurulmuş olan alan üzerine, bakış açıları genişletilerek ve yeni kuramsal görüşler eklenerek, inşa edilmiştir. Bu işlerin büyük kısmı eskiden koloni olan ya da yerleşilen koloniler olan *Commonwealth* ülkelerinde yapılmıştır. Bu çalışmalar, hem kolonyal deneyimin özgünlüğünün belirlenmesi hem de eski kolonilerin eski kolonyal güçle ilişkisinin çözümlenmesini içerir (bkz.: Ashcroft vd., 1989).

Postkolonyal terimi, hem feminizm içi hem de feminizm dışı kullanımlarında, kullanıldığı bağlama göre farklı anlamlar kazanır. Bazen tarihsel bir olgu olarak ele alınan kolonyalizmin sonrasında gerçekleşenler anlamında zamansal bir terim gibi kavranır. Sıkça kolonyal hâkimiyetin mekanizmalarını ve sürmekte olan etkilerini sorgu-

¹ Sınıf, toplumsal cinsiyet (*gender*) ve kast düzeni ve diğer belirleyicileri göz önünde bulunduran akademik çalışmalar genellikle eski koloni ülkelerinde üretilmektedir. Bu çalışmalar Batı'daki ana yayın merkezlerine ulaşmamaktadır ve bu nedenle de, kendi bağlamının dışındaki görece olarak farkedilmemektedir.

lamakta ısrar eden bir eleştiri tarzı olarak kullanılır. Bazı belirli klasik metinler postkolonyal çalışmalar için gerekli nitelikte addedilir. Bunlardan bazıları şunlardır: Franz Fanon'un çalışmaları, özellikle de *Yeryüzünün Lanetlileri* (İngilizcede 1967, özgün Fransızca metin 1961), Aimé Césaire'in *Discourse on Colonialism* (1972, özgün Fransızca metin 1955) ve Albert Memmi'nin *The Coloniser and the Colonised* (1965, özgün Fransızca metin 1957). Bu temel metinlerin haricinde, sıkça Gayatri Spivak (1988, 1990, 1999) ve Cahndra Mohanty (1991, 2003) gibi postkolonyal feminist eleştirmenlerle ilişkilendirilen postyapısalcı kuramın geniş etkisi, edebiyatın toplumsal cinsiyet hikâyeleri, kolonyal öznellikler, yaşam ve direniş biçimleri sunabileceği görüşüne odaklanılmasını sağlamıştır. Marksizmden daha çok etkilenmiş eleştirmenler ise daha büyük olduğunu düşündükleri küresel kapitalizmin yapıları gibi meseleleri vurgulamışlardır. İdeal olan ise postkolonyal yaklaşımın her düzeyde çalışmalara olanak sağlamasıdır. Henry Schwarz ve Sangeeta Ray'in *Companion to Postcolonial Studies*'de belirttiği gibi "dünya tarihsel ve bölgesel süreçlerin bütünleşik bir toplamıdır ve eğer bir değişim ortaya koyabilecek yorumlar yapmak zorundaysak, o hâlde belirli zaman ve mekânlar daha büyük örüntülerden kolayca ayrıştırılmaz" (Schwarz ve Ray, 2000: 5).

Edward Said'in kurucu nitelikteki eseri, postkolonyal eleştirel kuramın gelişmesinde eşit derecede öneme sahiptir. Yazarın çığır açıcı metni *Şarkiyatçılık* (1978), söylemlerin bilgi ve iktidar ilişkileri olduğu şeklindeki Foucault'cu önermenin üzerine bina edilmiştir.⁽²⁾ *Şarkiyatçılık*'a gelince bu, Said'in de belirttiği gibi, Doğu'nun bilgisinin kolonyal iktidar ilişkileri ile dolu olan ve kolonyal projede önemli bir rol oynayan gidimli bir alan tarafından üretilmesidir. Üstelik, Said'in değindiği gibi, sözkonusu bilgi, çalışmaların nesnesi olan toplumlar ve kültürler hakkında olmaktan ziyade Batı'nın inşa ettiği Doğulu "Ötekilik"le ilgilidir. *Şarkiyatçılık*'ta önde gelen bazı temaların toplumsal cinsiyet bakış açısından ele alınıp geliştirildiği görülür. Rana Kabani'nin *Europe's Myths of Orient* adlı kitabındaki Doğu'nun erotikleştirilmesi çözümlemesi buna örnek gösterilebilir (1986: 6). Feminist postkolonyal edebiyat çalışmalarının gelişmesinde, özellikle iktidar ilişkileri, bilgi ve öznellik, söylemlerin maddî ve şekillendirilmiş doğası ile iktidarın yayılımı ve çok-merkezli işleyişi konularındaki vurgusuyla Foucault'nun önemli etkisi olmuştur (bkz., Mohanty, 1991 ve 2003; Narayan, 1997).

Postkolonyal çalışmalar üzerindeki diğer önemli postyapısalcı etkiler Jacques Derrida'nın yapıbozum kuramı ve psikoanalizin Lacan'cı uğraklarıdır. Derrida'nın Batı kültüründeki ikili karşıtlıkların iktidar yapısına, öznelğin kasten kendini-var kılmasına (*self-present*) ve ötekinin inşasında ta-kendinin (*self-same*) imasına yönelttiği eleştiriler merkezi önem arzeder.⁽³⁾ Bu eleştiriler, Avrupamerkezciliğin feminist postkolonyal eleştirisini, küresel bir kızkardeşliğe kuramsız bir eğilimi ve madun kadının sorunsallaştırılmamış inşasını etkiler. Derrida'cı yapıbozumculuk, Gayatri Spivak (1987, 1993 ve 1999), Homi Bhabha (1990, 1994) ve Robert Young (1990 ve 1995) gibi eleştirmenlerin çığır açıcı eserleriyle, bir okuma biçimi olarak da yaygın biçimde kanıksanmıştır. Psikoanalitik bakış açıları ise, hem Franz Fanon'un eseri hem de bu eserin Homi Bhabha ve Anne McClintock (1995) ve

² Bkz.: Michel Foucault, *The History of Sexuality*, c. 1 (1981) [Cinselliğin Tarihi].

³ Yapıbozumculuk dilin dışında köktenci ötekiliğe erişemeyeceğimizi ve öteki inşalarımızın kendi dilimizin ve kültürümüzün izlerinden bilgilendiğini önerir.

Kalpana Seshadri-Crooks (1994) gibi feminist eleştirmenler de dâhil olmak üzere, diğer eleştirmenler tarafından benimsenmesiyle etkili olmuştur.

Feminist edebiyat araştırmaları postkolonyal çalışmaların gelişmesinde merkezî bir rol oynamışlardır. Edebiyat araştırmaları, kolonyal toplumların imgelerinin çözümlenmesinde, öznelliğin kolonyal biçimlerinin gidimli üretiminin anlaşılmasında ve bunlarla mücadele edilmesinde bir mecra işlevi görmüştür. Bu, aynı zamanda kolonyalizmin hem kolonize edileni hem de koloni edeni nasıl değiştirdiğini incelemkte de bir mecra olmuştur. Ania Loomba'nın (1998) da belirttiği gibi, "kolonyal ayrımın her iki tarafında ortaya konan edebiyat 'öteki' kültürün çeşitli özelliklerini kendine katar ve mülk edinir ve böylece süreç içinde yeni türlerin, fikirlerin ve kimliklerin doğmasına yol açar. Nihayet edebiyat, temsilin ve kolonyal ideolojilerin hâkim araçlarının ele geçirilmesinde, tersine çevrilmesinde ve bunlarla mücadele edilmesinde önemli bir araçtır" (Loomba, 1998: 70-1).

Feminist postkolonyal edebiyat çalışmalarının belirleyici özelliklerinden biri tarihsel ve toplumsal özgünlüğün çözümlenmesi ve edebî metinlerin daha geniş toplumsal ilişkilerle alakalandırılması hedefine olan bağlılıktır. Postkolonyal kuramın temel araştırma alanı, iktidarın anlamlar, değerler, öznellikler ve kimlikler inşa etmek için dil ve edebî kültür içinde nasıl işlediğidir. Bu alanın en iyi eserleri toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırka bağlı iktidar ilişkilerini bir çerçeve içinde tutmaya ve bunların bütünsel olarak birbirleriyle ilişki olduğunu ortaya koymaya çabalar. En yenilikçi feminist postkolonyal edebiyat ve kültür eleştirisinin bir kısmı kültürel tarih diye adlandırılan yöne kaymıştır. Bu faaliyet kurmaca metinlerin diğer kültürel metinlerle, biçimlerle ve pratiklerle beraber okunmasını ve daha geniş sosyoekonomik gelişmelerle ilişkilendirilmesini kapsar. Bunun iyi bir örneği olarak Anne McClintock'un *Imperial Leather* (1995) adlı eseri verilebilir. Bu eserde yazar, emperyalizmin toplumsal cinsiyetle ilişkisine ve ondokuzuncu yüzyıl kolonyal söyleminde kadınsal olanın rolüne odaklanır. McClintock, toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıfın birbirlerinden soyutlanmış bir şekilde varolmadığını ikna edici bir şekilde savunur ve Batılı kolonyal projeler, ırkçı söylemler, aile hayatı kültü, sınıfa ve toplumsal cinsiyete özgü ataerkillik biçimlerinin ve kapitalist pazarın yeniden üretimi arasındaki ilişkileri çözümlenmeye amaç edinir. McClintock, romanlar, reklâmlar, günlükler, şiir ve sözel tarih gibi çok zengin bir çeşitlilik arzeden kültürel biçimleri okumak için feminist, psikoanalitik ve toplumsal kuramlardan faydalanır.

Feminist postkolonyal metin çözümlemesindeki gelişmelerin önemli bir mecrası da gezi yazarlığıdır. Sara Mills (1991) kolonyalizm üzerine yapılan birçok çalışmada, özellikle toplumsal cinsiyet ve kadınların gezi yazarlığından dışlanması üzerine odaklanırken; Mary Louise Pratt (1992) ise Avrupa emperyalizminin kendi tebasını inşa ederken, gezi yazılarını nasıl bir mecra olarak kullanıldığını inceler. Pratt, gezi yazarlığına, kolonize eden, kolonize edilen ve kolonyal gücün kolonize edilen öteki ile ya hiç doğrudan ilişki olmayan ya da çok az olan kendi okurları arasındaki önemli bir "temas noktası" olarak bakar. Günümüzde birincil metinlerin derlenmesiyle desteklenen çok kapsamlı bir gezi edebiyatı yazını mevcuttur.(4)⁴.

⁴ Kadın gezi yazarlığı üzerinde ve bunun hakkındaki metinlerin bir kaynakçası için bkz., *Colonial Discourses, Series One, Women, Travel and Empire 1660–1914*, Microfilm, Adam Matthew Publications (1998/9).

Kolonize eden ile kolonize edilen arasındaki ilişki hem feminist olan hem de olmayan postkolonyal çalışmaların odak noktasıdır. Tam bu noktadadır ki, ırkçılık ve kolonyalizmi alttan alta destekleyen -ve ilişkiler olarak algılanan- ikiliklerin öznellikleri hangi yollarla etkilendiğini kuramlaştıran Fanon'un kurucu nitelikteki eserinden faydalanarak psikoanalitik kuramın unsurları özellikle önemli hâle gelir. Son zamanlarda Homi Bhabha'nın çalışmaları (1984, 1985, 1990) bu alanı canlandırmıştır. Bhabha'nın çalışmaları, Fanon'un belirli bir şekilde okunmasından faydalanarak ve kısmen de Said'in *Şarkiyatçılık*'inin aşırı işlevselci imalarını dengelemek için yazılmıştır ve kolonyal projenin açıklarını ve çelişkilerini ön plana çıkarır. Bhabha, Said'in Foucault'cu söylem kuramını kullanmasının, kolonyalizmin, şarkiyatçı akademinin ve şarkiyatçı temsilin diğer biçimlerinin kolonyal iktidar ilişkilerinin yeniden üretildiği bir kurumlar kümesi olarak anlaşılmasına yol açtığını savunur. İktidar için olan tek yönlü istek, gerilimleri ve çelişkileri barındırır. Bu ise, kolonyal bağlamda müzakere ve direniş için imkânlar hakkında aşırı kötümser bir bakış açısı doğurur. Bhabha, hem psikoanalitik hem de postyapısalcı kuramları devreye sokar ve örneğin, kolonize edilen tebanın üretiminde taklit kavramını kullanarak, tam kontrolden nasıl kurtulduğunu ve iletişimin nasıl hiçbir zaman mükemmel bir şekilde gerçekleşmediğini çözümler. Kolonyal bağlamda ne söylendiği ve ne duyulduğu arasında her zaman bir "kayma" vardır. Bhabha, kolonyal pratiklerin kararsızlık anları yarattığını ve bu anların da kolonize edilenin efendinin mesajını altüst etmesine yarayacak alanlar oluşturduğunu savlar. Bu fikirler feminist araştırmalar için esinleyici olur ve Joan Riviere (1986, özgün metin 1929) ve daha yakın bir tarihte de Judith Butler'ın (1990 ve 1993) önemli psikoanalitik denemelerinden faydalanarak bir maske olarak toplumsal cinsiyet fikrini tamamlar. Burada da, postkolonyal feminizmin diğer alanlarında olduğu gibi, toplumsal cinsiyet çözümlemeyi karmaşılaştırır. Örneğin Bhabha, özelliğin ve kültürün kolonize eden ve kolonize edilenin birbirine karışmasıyla elde edilen yeni biçimlerini belirlemek için "melezlik" kavramını kullanır. Feminist bakış açısına göreyse özellikle ilgi çekici olan ataerkil iktidar yapılarının kolonize eden/kolonize edilen ayrımını ne oranda kestiği ve kadınların, erkeklere açık olan potansiyel olarak yıkıcı konumlar ve işleyiş tarzları elde etmesine ne oranda izin vermediğidir.

Kolonyal ve postkolonyal mekânlarda kadınların konumu, feminist postkolonyal yazının önemli bir odağıdır. Hindistan kolonyal tarihi üzerine makaleleri derledikleri *Recasting Women* (1990) adlı çalışmalarında, Kumkum Sangari ve Sudesh Vaid, "kolonyal Hindistan'da ataerkilliği yeniden üreten tarihsel süreçler'in anlaşılması gerektiğini belirtirler. Yazarlara göre, "kapsayıcı kuramsal formülasyonlar hem yararlı hem de her türden faaliyet için gerekli olsa da, böyle formülasyonlar tarihsel ve maddî olarak belirlenmiş ataerkil pratiğe, toplumsal düzenlemeye ve kültürel üretime ilişkin belirli çalışmalarla sürekli sınınamalı ve gözden geçirilmelidir" (Sangari ve Vaid, 1989: 1). Kültür tarihine geri dönüş feminist postkolonyal edebiyat araştırmalarında önemli bir etkiye sahip olmuştur ve Sangari ve Vaid'in tarih konusunda ortaya koydukları noktalar, dar bir edebiyat duyarlılığına sahip feminist yazın için daha az önemsiz değildir. Örneğin, Susi Tharu ve K. Lalita *Women Writing in India* adlı çalışmalarının giriş bölümünde "ondokuzuncu yüzyıldan ve erken yirminci yüzyıldan itibaren kadınların yazdıkları metinlerin en iyi, (...) yazarların Hindistan'daki Britanya hakimiyetindeki dünyalarının tekrar tekrar işleyişinin belgeleri olarak okunabileceğini" savlar (Tharu ve Lalita, 1993: 1.43). Bu yaklaşıma göre, edebî metinler bağlamlarından bağımsız bir şekilde okunamazlar. Tharu ve Lalita, yirminci yüzyılın ortalarından itibaren, kadınların yazdıklarının "politik dünyanın ve kırklar ve ellilerde Hint ulusunun doğması ile ortaya çıkan ve farklı şekillerde doksanlardaki kültür ve politikanın altını çizerek devam eden hayali yaşamın derinden yeniden-dile getirilme-

si'ne katılmak olduğunu” savlarlar (1993: 1.43). Hindistan'daki feminist eleştirinin kadınların yazıp okudukları bağlamlara nasıl bağlı olduğuna ve bu bağlamların “devamlı değişen sınıf, toplumsal cinsiyet ve imparatorluk ideolojileri tarafından hangi yöntemlerle yeniden ve yeniden şekillendirildiklerine” işaret ederler (1993: 1.15).

İster dil olsun, ister edebiyat ya da kültür ve kuramın başkaca biçimleri olsun, hâkim kültürel biçim ve pratiklerin hegemonya ile mücadele etmek için kullanılıp kullanılmayacağı birçok feminist tarafından sorulagelmıştır. Eleştirmenler, Afrikalı Amerikalı lezbiyen feminist yazar ve eleştirmen Audre Lorde'un adlandırdığı terimle, “efendinin âletleri” ile “efendinin evini sökme”ye çalışmak hususunda temkinlidirler (Lorde, 1984). Bununla beraber -melezlik, postkolonyal durum, postkolonyal özne ve kadın gibi- genel kuramsal kavramların postkolonyal çalışmalarda kullanılma biçimlerinin bazılarının sorunsallaştırılması da oldukça yaygındır (bkz., Loomba, 1998; Alexander ve Mohanty, 1997; Tharu ve Lalita, 1993). Bazı feminist edebiyat eleştirmenleri, özellikle, bu genel terimlerin tarihsel özgünlüklerinin eksiklikliğini sorgulamıştır. Hem metin-dışı ilişkilerin hem de mevcut edebî kurumların maddî yapısının göz önünde bulundurulması ihtiyacı, yani buradaki mesaj feminist eleştiri tarafından geniş olarak paylaşılır. Kolonyal ilişkiler sadece edebî eserlerle yorumlanamaz ve metinlerin özgünlüğü hem kuramsallaştırmayı hem de yerini tespit etmeyi/konumlandırmayı gerektirir.

Postkolonyal Eleştiriye Feminist Bakış Açıları

Postkolonyal antolojilerde yayımlanıp duran birkaç anahtar makalenin ikonik statüsüne rağmen, postkolonyal feminist eleştirmenlerin birçoğu hâlâ, özgürlük ve ilerleme gibi Batılı kavramları öne çıkaran ve Üçüncü Dünya kadınlarını ağırlıklı olarak cehaletin, kısıtlayıcı kültürlerin ve dinlerin mağduru olarak resmeden Avrupamerkezci bakışla mücadele etme sürecini sürdürür. Chandra Mohanty'nin etkileyici makalesi “Under Western Eyes”ın (1991, gözden geçirilmiş versiyon 2001) merkezî konusu budur. Yazar bu makalesinde, Üçüncü Dünya kadınları hakkındaki Batılı feminist yazıların çoğunlukla “örtük bir şekilde Üçüncü Dünya'daki kadınların yaşamlarındaki maddî ve tarihsel çeşitliliği kolonize ettiğini ve bu nedenle de bileşik ve tekil bir ‘üçüncü dünya kadını’ üretmekle/temsili yarattığını ve bu rastgele inşa edilmiş izlenimi veren imgenin, Batılı hümanist söylemin otoriter imzasını taşıdığını” belirtir (Mohanty, 1991: 53). Mohanty, Üçüncü Dünya kadınlarının erkek kontrolünün ve geleneksel kültürel pratiklerin kurbanı olarak resmedilmesi konusunda nasıl da bir eğiliminin olduğuna işaret eder. Böyle nitelermelerde tarih ve farklılıklara oldukça sınırlı özen gösterilir. Üçüncü Dünya'nın yargılanması hususunda Batı feminizmi bir norm olarak işlemeye başlar. Buna karşın, Üçüncü Dünya kadınlarının meseleleri içinde buldukları toplumsal ilişkiler göz önünde bulundurulurken detaylı bir şekilde çözümlense, bu durumda daha karmaşık bir resim ortaya çıkar. Mohanty, Üçüncü Dünya kadınlarının da, tıpkı Batılı kadınlar gibi, yaşadıkları toplumlar tarafından tarihsel ve kültürel olarak özgün yollarla özne olarak üretildiklerini ve yaşadıkları ortamda hem sözlerinin olduğunu hem de fail olduklarını belirtir. M. Jacqui Alexander ile Chandra Mohanty'nin, *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures* adlı makale derlemesine yazdıkları önsözde değişim için yürütülen politik mücadelede faillik duygusunun önemini vurgularlar:

“Kadınlar kendilerini hâkim yapıların kurbanı ya da bunların tebaası olarak tasavvur etmezler, kendi hayatlarının failleri olarak kurgularlar. Burada anlaşıldığı şekliyle faillik, birinin kendi varoluşunun koşullarını bilinçli ve sürekli olarak yeniden-üretirken bir yandan da bu sürecin sorumluluğunu üstlenmesidir. Faillik, birinin kendisini

feminist kolektiflerin ve örgütlerin bir parçası olarak görmesi pratiği içinde tespit edilir. Bu, kapitalizm altındaki liberal, plüralist bireyci kişi değildir. Tam da bu nedenle, feminist demokrasinin tanımı ve imgelemi için dekolonizasyon merkezîdir.” (Alexander ve Mohanty, 1997: xviii)

Üçüncü Dünya feministlerinin bu çağrıya cevabı, Batılı feministlerin ataerkillik pratikleri ve bunlarla ilgili kadınların rolü hakkındaki yorumlarına karşı koymak oldu. Örneğin, Mary Daly'nin klasik köktenci feminist metni *Gyn/Ecology* (1979) için Uma Narayan tarafından kaleme aldığı detaylı eleştiride, Daly'nin *sati*'yi (dul kalmış kadının kocasının yakıldığı odun yığını üzerinde canlı canlı yakılması) ele alış tarzı kolonyal temsil biçimlerine yakın bulunur ve eleştirilir. Daly kadınları küresel ataerkilliğin kurbanları olarak tasvir ederken, Narayan, Daly'nin eserinin Üçüncü Dünya kadınının meselelerine değinirken, “bunu meselenin özünü yanlış sunacak bir şekilde”, ‘Batılıların, Üçüncü Dünya bağlamı ve toplulukları hakkındaki yaygın ve sorunlu kavrayışlarını’ yeniden üretirken yaptığını belirtir (Narayan, 1997: 45). Narayan, aynı kitapta, Daly'nin *sati* yorumunu ve Avrupa'daki cadı yakma üzerine olan kendi incelemesini karşılaştırarak, *sati* hakkındaki tarihsel bilginin verilmemiş olmasına işaret eder. Narayan'a göre, Daly, sınıf, kast, din, coğrafi mekân gibi meselelerin hiçbirine dikkat etmez ve ortaya çok basit ve yekpare bir resim koyar.

Postkolonyal feminist eleştirinin bir başka temel meselesi, Üçüncü Dünya metinlerini ve kadın sorunlarını tartışırken, kimin kimin adına konuştuğu ve kimin sesinin duyulduğudur. Ses sorunu Gayatri Spivak tarafından yazılan ve çok etki yaratan “Can the Subaltern Speak?” [Madunlar Konuşabilir mi?] (1988) makalesinde dile getirilmiştir. Bu çalışmada Spivak “Batı'nın söylemleri ve madun kadının adına ya da onun için konuşabilme ihtimali arasındaki ilişkileri” inceler (Spivak, 1988: 271):

“Birinci ya da Üçüncü Dünya'da beyaz olmayan ya da sınıf baskısı altındaki kadınlar arasındaki cinsiyetçilik-karşıtı çalışmaların sunulması ya da daha iyisi, bunlarla hemhâl olunması, inkâr edilemez bir şekilde gündemimizdedir. Antropoloji, siyaset bilimi, tarih ve sosyoloji gibi susturulmuş alanlardan gelen her türlü bilgiyi memnuniyetle karşılamalıyız. Buna karşın, bir bilinçlilik ya da özne varsayımı ya da inşa edilmesi böyle bir çalışmayı doğrular ve uzun vadede, epistemik şiddeti öğrenmenin ve medeniyetin ilerlemesiyle karıştırarak, emperyalist özne inşasının eserleri ile kaynaşır. Böylece madun kadın, her zamanki gibi sessizliğe mahkûm olur” (Spivak, 1998: 295).

Spivak, direnen Üçüncü Dünya öznelerinin akademik metinlerde inşa edilme çabalarına şüpheyle yaklaşır. Spivak, Derrida'nın bilen özne eleştirisinden faydalanarak Mahasweta Devi'nin eserleri hakkındaki tartışmalarında (1988) ve Rani of Sirmur hakkında yazdığı makalelerinde (1985 ve 1999) ortaya koyduğu meseleleri inceler.⁵ Spivak, burada, madun kadınların konuşması konusunda derinden bir kötümserlik içindedir, ama Batılı kadının, şimdiye kadar yaptıklarından daha iyisini yapabileceğini savlar. Spivak'a göre canalcı olan nokta, araştırmacıya saydam bir nesnellik atfeden yaygın hatadan kaçınmaktır. Feministler özneleri ile ilişkiye girmelidirler: “Postkolonyal entelektüel, (onu dinlemek ya da onun adına konuşmak yerine) tarihsel olarak susturulmuş ma-

⁵ Mahasweta Devi, Hindistan'ın önde gelen yazarlarından. Gayatri Spivak, onun hikâyelerinden oluşan iki derlemeyi İngilizceye çevirmiştir. *Rani of Sirmur*, bu derlemelerdeki hikâyelerden biridir.

dun kadın özne ile konuşabilmek için, sistematik olarak kadın önceliklerinden vazgeçmelidir. Bu sistematik vazgeçme, kolonize edilenin kaybedilmiş tasvirini basit bir şekilde ikame etmeyi değil, postkolonyal söylemi onun sağladığı en iyi araçlarla eleştirmeyi öğrenmeyi kapsar” (Spivak, 1988: 295).

Spivak’ın çalışmaları, hem postkolonyal araştırmaların sınırlarını tanımlamada hem de postkolonyal feminizmin tartışmalarını şekillendirmede önemli bir rol oynadı. Onun “Three Women’s Texts and a Critique of Imperialism” (1985) adlı makalesi, edebî metinlerin okunmasında tarihsel özgünlüğün önemi için erken bir tartışma yürütür. Spivak burada, ondokuzuncu yüzyıl metinlerini yirminci yüzyılın feminist bakış açısından ve metnin üretildiği tarihte dolaşımda olan emperyalist anlamlara ve değerlere gerekli dikkati göstermeden okumanın tehlikelerine değinir. Bu anlamların ve gidimli (dolaylı) iktidar ilişkilerinin buldukları yerde bir şekilde anlaşılması, kolonyal proje içindeki kadın yazarların ve edebi metinlerin dahline işaret eder. *Jane Eyre* gibi metinlerin profeminist olarak göklere çıkarılması gibi Anglo-Amerikan feminist eğilimler, beyaz olmayan kadınların, bu durumda Bertha Mason, görünmez kılınmasını ve bununla ilgili olarak, kolonyal öznelerin karmaşık öznelliklerinin temsiline imkânsızlığını maskeler. “French Feminism in an International Frame” (özgün makale 1981, yeniden basım 1987), bir başka etki yaratmış makaledir. Bu makalede yazar, Batı feminizminin Üçüncü Dünya kadını nesneleştirmesinin ve Üçüncü Dünya kadınına karşı “kolonyal hayırseverlik”in bir örneği olarak, sınıf ve ırk göz ardı eden Fransız feminizminin sınırlılıklarını inceler (Spivak, 1987: 138). Buna karşın yazar, Fransız feminizminin kadınsal cinsel zevki ön plana almasının, sorunlu da olsa, yapıbozumcu bir okuma içinde, feminist eleştirilenleri kimlik ve “hümanizmin baskıcı hâkimiyeti”nin ötesine geçirme ihtimalini tartışır (1987: 148)

Spivak’ın erken dönem yazılarının temalarından olan Batı feminizminin sınırlılıkları, madun kadın, faillik ve kolonyal söylem, *A Critique of Postcolonial Reason: Towards a History of the Vanishing Point* (1999) gibi geniş bir sathı yayılmış kitabı dâhil olmak üzere, onun sonraki çalışmalarında geliştirilmiştir. Spivak’ın çalışmaları, kolonyal ve postkolonyal meseleler ve başta marksizm, yapıbozumculuk, feminizm ve Said üzerinden Foucault’cu söylem çözümlemesi gibi çeşitli Batılı kuramlar arasındaki verimli bir diyaloga katkı sunar. Onun eserleri totaliterleşen bir kuramın tesis edilmesi hususundaki bütün girişimlere direnir ve bu çalışmalar, edebiyat ve metin çözümlemesine dayansa da, kapsam olarak ısrarla disiplinlerarası bir özellik arzeder.

Postkolonyal feminist eleştiride eşitsizlikler gibi farkların çözümlenmesi merkezîdir. Küresel bağlamda ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel etmenler, bir tarafından zenginliğin diğer tarafında fakirliğin aşırılıkları ile nitelenebilecek, dünyayı birbirinden kökten bir şekilde farklı ekonomik alanlara böler. Buna karşın, bu eşitsizlik ilişkileri, beyaz olmayan kadınların kendilerini en kötü sosyo-ekonomik konumlarda bulduğu gelişmiş toplumlarda yeniden üretilir. Baskı yaratan etmenlerden bazıları sınıfsal, etnik-merkezli ve ırkçı pratiklerle, heterocinselciktir. Örneğin, Batı’da bugün gözlenen hâliyle İslamofobi, feministlerin, kadınların ürettiği ve kadınlar hakkında üretilen metinler de dâhil olmak üzere, İslam hakkındaki yazılarına zorunlu olarak yansımaktadır. Üstelik, kadınların bir toplum içindeki yeri politik sorunları nasıl gördüklerini de çoğunlukla belirler. Postkolonyal feminist eleştirinin temel sorularından biri, kişinin bulunduğu yerin getirdiği belirli bir mekânsallıktaki belirli bir tarihsel anın sınırlılıklarının ötesine nasıl geçilebileceğidir. Eğer Batı feminist eleştirisi, diğer kadınların metinlerinin Avrupamerkezci bir şekilde mülk edinilmesinin ötesine geçmek istiyorsa, bu kadınların tarihlerini ve buldukları toplumsal ve kültürel koşulları dinlemeyi ve kavramayı öğrenmelidir. Postkolonyal feminist eleştiri, Afri-

ka Amerikalı feminist Bell Hooks'un "bu feminist görüşün başarılı bir şekilde yasalaşmasına izin veren iletişim ve dâhil etme stratejileri" dediği çeşitliliği ciddiye alan görüşe ihtiyaç duymaktadır (Hooks, 1989: 24). Batılı feministlerin yapması gereken, her şeyden önce, Batılı-olmayan metinleri okumak, onların bağlamlarını öğrenmek ve Üçüncü Dünya kadınlarının kendilerinin ne demek zorunda olduklarını dinlemektir.

Hem Birinci Dünya hem de Üçüncü Dünya bağlamlarında, özgün feminist hareketler kendi politik meseleleri ile yüzleşirler. Örneğin, feminist eleştirmen ve yönetmen Trinh T. Minh-Ha, Batılı feministlerin, hem kültürler arasındaki farkları hem de buldukları yerdeki hâkim kültürden farklarını hiçe sayma eğiliminde olduklarını yazmıştır (1989 ve 1991). Batı feminizminin kendisini feminizmin kendisi olarak görme ve feminist müdahalenin farklı formlarına ve özgün hareketlerine hak ettikleri saygıyı göstermeme eğilimi, Üçüncü Dünya'da feminizme düşman olanların, feminizmi Batılı olarak tanımlamalarına ve bu nedenle de, mesela, vatan-dışı, İslam-dışı, Hint-dışı vs. gibi şekillerde nitemelerine ve bunun gibi gidimli alanlar yaratmalarına imkân tanımıştır. Uma Narayan, Hindistan feminizmi hakkında yazarken, Hindistan'daki feminizm karşıtı güçlerin, Batılılaştırma kavramını, Hindistan'daki modern hayatın mutabık olmadıkları veçhelerine saldırırken seçmecî bir şekilde nasıl da kullandıklarını belirtir. Narayan, Üçüncü Dünya feminizminin, Batı feminizminin bir taklidi olmak şöyle dursun, daha çok Üçüncü Dünya'daki yerel meselelere cevap niteliğinde olduğunu savlar. Hindistan'daki feminist grupların, "çeyiz cinayeti ve kadınların çeyizle ilgili taciz edilmesi; polisin gözetiminde kadınlara tecavüz etmesi; kadın fakirliği, sağlık ve üreme ile ilgili meseleler; kadınlarına hayatlarına etki eden ekoloji ve komünalizm gibi meseleler"i içeren çok geniş bir yelpazeye yayılmış sorunları ele aldıklarını belirtir. Üçüncü Dünya'nın başka köşelerinde olduğu gibi, Hindistan feminizmi ve aktivizmi de "ulusal politik manzaranın bir parçası"dır ve sadece Batılı gündemleri takip etmezler (Narayan, 1997: 13). Narayan'a göre, Üçüncü Dünya feministleri "kendi tarihselliklerinin ve temsil olarak kendi statülerinin üzerini örten -velus ve onun kültürünün tarihsel olarak icat ve inşa edilmekten ziyade 'verili doğallıklar' olduğunu iddia eden- [...] Ulus, Ulusal Tarih ve Kültürel Gelenekler gibi daha büyük resimlerle" mücadele etmelidir. Bu bağlamda, ulusal edebiyatların toplumsal cinsiyet farkındalığı olan bir şekilde incelenmesi canalcıdır. Bu mühim nokta Batılı uluslar için de eşit şekilde geçerlidir ve eğer ciddiye alınırsa, Batılı ırkçılık ve etnikmerkezçiliği anlamak ve bununla mücadele etmek için gerçek bir katkı sunabilir.

Önümüze Bakmak

Feminist eleştirinin bütün biçimleri, eşitsizliklerin teşhis edilmesi ve bunları üreten yapıların değiştirilmesi ihtiyacına dayandıkları için, tanım olarak politiktir. Avrupamerkezci olmayan bir postkolonyal feminist edebiyat ve kültür eleştirisi için oluşan gündemlerin, belirli temel varsayımları ön plana çıkarması gerektiği söylenebilir. Bütün ataerkil, ırkçı ve sınıfa dayalı pratikleriyle kolonyalizmden kaynaklanan eşitsizliğin maddî ilişkilerinin sürekli teşhis edilmesi bunlardan biridir. Batı toplumlarının bilgi dağarcığının vasatının bir parçası olmuş ırkçı ve etnikmerkezci anlamların devamlı görünür kılınması ve bunlarla mücadele edilmesi süreci, buna dâhildir. Mekânsal ve tarihsel, toplumsal ve kültürel özgünlüğün hakkını teslim etmek bunun içindedir. Bu, toplumsal cinsiyeti, ırkı ve sınıfı bir araya getirmeyi gerektirir.

Avrupamerkezci ve Batıcı olmayan feminist eleştirinin, eşitsizliklerin önemini teslim ederken, farkları yeni ve baskıcı olmayan yollardan düşünmeyi öğrenmesi gerekir. Batı'daki siyah ve Üçüncü Dünya kadınlarının gün-

cel bazı yazıları, beyaz olmayan kadınların diasporaya ilişkin deneyimlerinin, ikili baskıcı kategorileri yıkmanın ve farklılıkları özgürleştirmenin koşullarını yarattığını savlar. Bu geleneksel ikili karşıtlıkların yapıbozumu postmodern kültürü de ifşa eden bir hamledir. Farklılıklara saygı postmodernliğin olumlu heveslerinden biriye, sınırlara meydan okumak da bu projenin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu, lezbiyen Meksika kökenli Amerikalı yazar ve kuramcı Gloria Anzaldúa'nın eserlerinde geliştirdiği bakış açıdır ve bunun feminist edebiyat eleştirisi için çok derin çıkarımları vardır. Anzaldúa, iki dilli kitabı *Borderlands / La Frontera: The New Mestiza*'da, beyaz olmayan kuramcılarının, Batılı referans çerçevesinin hem kısmen içinde hem de kısmen dışında olan kuramlarını geliştirmek için sınırlardaki (uçlardaki) deneyimlerinden faydalandıklarını yazar: 'Bir burada, tam da bu "ara yerde", etnik toplulukların ve akademilerin, feminist ve iş dünyalarının Sınır bölgelerinde yeni konumlar ileri sürüyoruz' (Anzaldúa, 1987: xxvi). Bu, "bir metnin anlatsal ve şiirsel unsurlarını, kuramın içinde gömülü olduğu unsurları" açığa çıkarmak için ırk, sınıf ve cinsiyet farklarını ortaya koymayı da kapsar (1987: xxvi). Böyle bir çaba Batılı olmayan bir estetik ve akılcı olmayan yorumlama yöntemleri gibi sıradışı ve dışlanmış söylemlerden faydalanır. Bu ayrıca, yeni kapsayıcı kategorilerin geliştirilmesine izin veren, hegemonik olarak görülen anlatıların dilinin, çerçevesinin ve varsayımlarının da eleştirilmesini gerektirir (1987: xxvi).

Varolan ikili karşıtlıklara ve hiyerarşilere meydan okuyacak bir kültürel melezlik fikrini, Britanyalı siyah feminist Heidi Safia Mirza'da da buluruz. Yazara göre, "Kültürel melezlik, kültürlerin füzyonu ve farkların uzlaşısı, yani 'sınırdan geçmek', diasporada hayatta kalmayı belirtir, değişimi, yenilik umudunu ve yaratıcılık için alanı işaret eder" (Mirza, 1997: 16). Siyah ve etnik olarak azınlığa mensup kadınların, Britanya gibi ağırlıklı olarak beyaz ve dışlayıcı toplumlardaki toplumsal konumu ve kazanılmış deneyimi, bu kadınların "ırkçı ve kolonici Britanya kültürü'ne karşı kimliksizleşmeleri sürecine neden olmakta ve 'farklarını açığa çıkartan çok yüzlü ve süreksiz siyah kimliği" harekete geçirmektedir (1997: 16). Bu sınır bölgesi, üçüncü alanlar (eşikler) ve melezlik fikirleri günümüz kadın yazarlığı ve feminist eleştirisinde önemli temalar hâline gelmiştir.

Feminizm, Avrupamerkezcilik ve Irk Meselesi

Beyaz Batılı feminizm uzun bir süredir ırk meselesine sınırlı bir dikkat göstermektedir. Irkçılık ataerkilliğe göre ikincil ve beyaz olmayan kadınların sorunu olarak görülmektedir. Beyaz kadınlar çoğunlukla liberal ve "renk-körü" bir konum almıştır ve ya bu soruna kayıtsız kalmaktadırlar ya da bu konuda eyleme geçmemektedirler. Siyah ve Üçüncü Dünya kadınlarının ırkçılığı feminist eleştirinin gündemine taşınmaları uzun ve zorlu bir mücadele sonucu olmuştur. Bu beyaz kayıtsızlığına karşı en etkili ve güçlü eleştirilerden biri Aurde Lorde'dan gelmiştir. Yazar şöyle yazmıştır: "Bugünkü kadın hareketinde, genel olarak, beyaz kadınlar, kadın olarak maruz kaldıkları baskıya odaklanmakta ve ırk, cinsel tercih, sınıf ve yaşa farklarını gözardı etmektedirler. Kızkardeşlik kelimesi ile üzerine örtülen deneyimlerin türdeşliği kisvesi yaratılmaktadır ki böyle bir şey aslında yoktur" (Lorde, 1984: 116). Siyah ve Üçüncü Dünya eleştirmenler, beyaz kadınların ırkçılığı yoksaymaları hususundaki kuvvetli eğilimin, beyaz ayrıcalığının etkisiyle olduğunu belirtirler. Moraga ve Anzaldúa'nın belirttiği gibi, "ırkçılık hepimizin hayatını etkiler ama sadece beyaz kadınların bunu ihmal etmeye 'güçlü' vardır. Geri kalan bizler bunu damarlarımıza kadar hissediyoruz" (Moraga ve Anzaldúa, 1981: 62).

Yakın zamanlarda beyazlık meselesi ırkçılık hakkındaki feminist tartışmalarda öne çıkmaya başlamıştır ve postkolonyal feminist eleştiri için temel bir mesele olarak kalmaya devam etmektedir (bkz., Mohanram, 1999). Bunu büyük ölçüde, politik ilerleme için gerekli olan, farklılıkların ve çeşitliliklerin olumlu bir şekilde teşhis edilmesinin, ayrıcalıkların ikrar edilmesi ile mümkün olduğunu belirten siyah ve Üçüncü Dünya feminist yazarlığının etkisine borçluyuz. Gloria Anzaldúa böyle bir ikrarın gerçekleşmemesinin tehlikelerini açıklar:

“Beyaz feministler sıklıkla, hepimizin kadın veya lezbiyen olduğumuz ve cinsel -toplumsal cinsiyetle ilgili benzer baskılara maruz kaldığımız gerçeğine sığınarak, ırksal farklılıkları en aza indirmeyi isterler. Bu ‘farklılıkların’ (kavramsal olarak değil ama) gerçekte varolması canlarını sıkar ve ırk farklılıklarını bulanıklaştırıp her şeyi pürüzsüzleştirirler isterler -Tam ve tümleyici bir kimlik ister gibidirler. Yine de, benzerliklerin altını çizmekte gösterdikleri hevesleriyle, sınıf gibi ‘öteki’ farklılıkları yaratırlar ya da vurgularlar. Bu teyit edilmemiş ya da geliştirilmemiş farklılıklar ise, beyaz ile beyaz olmayan arasındaki uçurumu daha da genişletir.” (Anzaldúa, 1990a: xxi)

Dâhil Olma ve Ses Çıkarma Meseleleri

Batı feminizminin siyah ve Üçüncü Dünya feminist eleştirisi, diyalog, saygı, yerleşmiş çalışmalar ve ikili karşıtlıkların her iki terimi de içeren ilişkiler olduğunun teyit edilmesini öneren yeni yollar önermeye başlamıştır. Örneğin, aborjin feminist aktivist ve tarihçi Jackie Huggins şöyle yazmaktadır: “Avustralya tarihyazımı beyaz kadınlar ve siyah kadınlar arasındaki ilişkiler hakkında dikkat çekici bir biçimde suskun kalmaktadır. Özellikle kadın işverenler ve onların aborjin çalışanları hakkında” (Huggins, 1998: 28). Yazar bunu, beyaz kadınların ezen olarak rolünü gizleyen ve beyaz kadınları bütün kadınlarla eşitleyen bir “eğilim”e neden olan bir suskunluk duvarı olarak tarif eder. Huggins ayrıca “ırk ve toplumsal cinsiyet gibi karmaşık etkenler dikkate alındığında [...] beyaz kadınların etkinliklerinin kolonizasyonun ve Siyah kadınların ezilmesinin bir parçası olarak görülmesi gerektiği”ni belirtir(28). Beyaz Avustralyalı kadınların, siyah kadınların ezilmesindeki suç ortaklığının tarihi, aborjin kadınlarının feminist harekete yabancılaşmasına neden olmuştur. Huggins bunun sebebi olarak, diğer bir sürü etken yanında, kadın hareketinin aborjin kadınların ihtiyaçları üzerine eğilmekte başarısız olmasını, feminist çevrelerdeki ırkçılığı, beyaz ve siyah kadınlar arasındaki yapısal iktidar ilişkisi hususunda feministlerin farkındalık eksikliğini ve kolonizasyon süreci ve bu sürecin aborjin halkına etkileri konusunda bilgi yetersizliğini gösterir (Huggins, 1998: 118).

Aborjin kadınların feminizme kayıtsız kalmalarının nedeni olarak Huggins, feminist eleştiriye, sadece Avustralya’da değil bütün Batı dünyasında, çepeçevre saran sorunların belirtilerini işaret eder. Söz konusu mesele beyaz Batılı kadınların kendi ayrıcalıklarını teşhir etmede ve bu ayrıcalıkların çıkarımlarıyla başa çıkmada başarısız olmaları ve ırkçılık meselesine ve kolonyalizm mirasına kayıtsız kalmalarıdır. Hem geçmişte hem de günümüzde beyazlığın sorgulanması konusundaki ve beyazlığın beyaz olmayan kadınlar üzerindeki yapısal ve gündelik etkilerini teşhis etmedeki yaygın yetersizlik buna dâhildir. Irka dayalı yapısal ayrıcalıkların işaret edilememesi, siyah kadınların beyaz kadınlar karşısındaki konumunu değiştirilmemiş bir şekilde bırakmıştır.

Beyaz kadınlar için değişimin başlangıç noktası, beyaz olmayan kadınların -deneysel, edebi, kültürel ve kuramsal- seslerini araştırıp bulmaktır. Beyaz kadınlar, siyah, Üçüncü Dünya ve yerli sesleri, beyaz iktidarlarını sürdürecektir şekilde mülk edinme eğiliminden sakınmalıdır. Jackie Huggins’in de belirttiği gibi: “Bir de sorumluluk

(hesap verme) ve muhafaza etme sorumluluğu hattı var [...] Kim, neyin ve kimin sorumluluğunu üstlenecek? Kim neyi yapacak? Kim, kimin adına neyi söyleme sorumluluğunu alacak? Kim söyleyecek ve kim yazacak? Geri bildirim kime yapılacak ve kim bundan faydalanacak?” (Huggins, 1998: 116). Cherríe Moraga da benzer anlayışla şöyle yazar:

“Çokkültürel ve kültürel çoğulcu meseleleri çalışan bazı beyazlar iyi niyetlidirler ama tam da bilgisini yaymak istedikleri kültürleri ya da etnik grupları daha da kıyıya köşeye itmektedirler. Örneğin, Yerli halklar ya da kültürler hakkındaki beyaz yazını, Yerli yazarın yerini alır ve çoğu zaman, onlar hakkındaki bilgiyi çoğaltmak yerine bu kültürü mülk edinir. Mülk edinme ve çoğaltma arasındaki fark şudur ki ilki hırsızlık yapar ve zarar verirken, ikincisi bilgi ihlallerini onarmaya yardımcı olur.” (Moraga, 1981: xxi)

Aborjin feminist kuramcı ve aktivist Aileen Moreton-Robinson, beyaz kadının yerli kadınlarla ilişkisinde bir başka sorunu daha teşhis ediyor ki bu sorun Avustralya’daki durumun sınırlarını da aşmaktadır. Bu, beyaz olmayan kadınla doğrudan ilişkilenelemeye ama bu ilişkilenemeyi, beyaz olmayan kadının çok nadir olarak nasıl okunduğuna ya da temellük edildiğine karşı koyabildiği metinlerle ve bağlamlarla yapmaya dönük beyaz temayüldür. Yazara göre “beyaz feminist akademisyenler, ‘Öteki’ kadınla baskın olarak metinlerdeki ya da hayallerdeki temsilleriyle ilişkilendirirler. Bu ‘Öteki’ hiçbir direniş göstermez ve istendiği vakit gözden kaybolur” (Moreton-Robinson, 2000: 183). Bu biçimde bir ilişkilene, temsilin kolonyal tarzlarının ve beyazlığın sorgulanmamış normatif statüsünün devamına izin verir. Moreton-Robinson beyazlığın sorgulanamamasının yerli kadınların yazdıklarının, onların beyaz öznelliğine karşı koyuşları atlanarak, kısmen okunmasıyla sonuçlandığı belirtir. Bu nedenle burada ihtiyaç duyulan sadece bir dâhil etme politikası değil, böyle bir dâhil etmenin koşullarının baştan aşağı sorgulanmasıdır. Üstelik, dâhil etmenin koşullarının değişmesi beyaz kadının iktidarından feragat etmesini gerektirir. Kolonyalizmin mirası tarafından şekillendirilen her tür ilişkide olduğu gibi, beyaz kadın tarihi ikrar etmeli ve bugünün de sorumluluğunu üstlenmelidir. Kendisi de tarihsel bir ürün olan bu “bugün”, toplum içindeki kendi ayrıcalıklı konumlarını ve kenara itme ve ezen olma konusunda beyazlığa tanınmış yapısal iktidarı içermelidir. Alexander ve Mohanty’nin belirttiği gibi, böyle bir önerme beyaz kadının, diğer kadınların yazdıklarını nasıl kullandığı konusunda da geçerlidir: “Bizim metinlerimizin, beyaz ve orta sınıf bilgi dağıtıcısı temelinden çıkarak yeniden kavramsallaştırılmadan yüzeysel olarak dâhil edilmesi, bu metinleri sindirir ve bizi susturur. Bu aslında demektir ki bizim kuramlarımız akla yatkındır ve bizim özgül deneyimlerimiz söz konusu olduğunda açıklayıcı bir ağırlığa sahiptirler, ama dünyanın geri kalanı söz konusu olduğunda hiçbir kullanım değerine sahip değildirler” (Alexander ve Mohanty, 1997: xvii).

Tarih hakkındaki bilgi Avrupamerkezci ve Batılı bakış açıları tespit etmekte ve bunlara karşı koymakta merkezî önemdedir. Bu bilginin yokluğu, şimdinin geçmiş tarafından nasıl oluşturulduğunun ve Narayan’ın kelimeleleriyle ifade etmek gerekirse, “Batı kültürünün kendini-tanımlama projesinin, hem içsel olarak hem de dışsal olarak, büyük oranda ‘Öteki’nden farklılıklara nasıl bağlı olduğunun” (Narayan, 1997: 80) anlaşılması için gerekli araçlara sahip olmamak anlamına gelir. Bu nedenle, bu tarihin kavranması zorunlu olarak, feministlerin işbirliği yapabileceği ortak bir projedir: “Bizi ayıran ve birleştiren bu tarihin zengin ve feminist bir şekilde ele alınması için beraberce çalışmak, Batılı ve Üçüncü Dünya feministlerine zorlu ama ilginç bir ortak zemin sağlayabilir ve bu, gerçek anlamda ‘uluslar arası’ feminist politika için canalıcı ve merkezî bir proje olabilir” (1997: 80). Nerede

yerleşik olurlarsa olsunlar, postkolonyal feminist eleştirmenlerin hepsi, hiyerarşik farklılıkları üreten hâlihazır-
daki toplumsal ilişkilerin görünür kılınmasına katkıda bulunabilirler. Böyle bir faaliyet toplumsal değişim için
önkoşuldur, anlamının yeniden tanımlanması ve esas etkilerinin yeniden şekillendirilmesi mücadelesinde farklı-
lıkların mutlak olarak tanımlanmasını gerektirir. Audre Lorde'un cümleleriyle ifade etmemiz gerekirse:

"Dünyamızın geleceği kadınların, farklılıklar etrafında yeni iktidar tanımları ve yeni bağlılık örüntüleri geliştirmesi yeteneğine bağlı olabilir. Eski tanımlar ne bize ne de bizi besleyen dünyamıza bir fayda sağladılar. Eski örüntüler bizi, ilerlemeye öykünmek için ne kadar zekice düzenlenirlerse düzenlenirler, o eski değiş tokuşların, o eski kabahatlerin, nefretlerin, karşılıklı ithamların, dövünmelerin ve şüphelerin makyajlanmış tekrarlarına mahkûm kılmaya devam ettiler." (Lorde, 1984: 123)

Bu hem bize meydan okuyan hem de bizi heyecanlandıran bir gündem.

Çeviri: [İştiraki](#)

>>><<<

Kaynakça

Accad, Evelyne (1996), 'Truth versus Loyalty', içinde: Bell ve Klein (1996). Adam Matthew Publications (1998/9), *Colonial Discourses, Series One, Women, Travel and Empire 1660–1914*, Microfilm, Marlborough.

Alexander, M. Jacqui ve Chandra Talpade Mohanty (ed.) (1997), *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures*, Londra: Routledge.

Anzaldúa, Gloria (1987), *Borderlands / La Frontera: The New Mestiza*, San Francisco: Aunt Lute Books.

(ed.) (1990a), 'Haciendo caras, una entrada. An Introduction by Gloria Anzaldúa', içinde: Anzaldúa (1990b).

(ed.) (1990b), *Making Face, Making Soul. Haciendo Caras. Creative and Critical Perspectives by Feminists of Color*, San Francisco: Aunt Lute Books.

Ashcroft Bill, Gareth Griffiths ve Helen Tiffin (1989), *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*, Londra: Methuen.

Bell, Diane ve Renate Klein (ed.) (1996), *Radically Speaking: Feminism Reclaimed*, Londra: Zed Books.

Bhabha, Homi (1984), 'Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse', içinde: Ekim 28.

(1985), 'Signs Taken for Wonders: Questions of Ambivalence and Authority under a Tree outside Delhi, May 1817', içinde: *Critical Inquiry* 12.

(1990), *Nation and Narration*, Londra: Routledge.

(1994), *The Location of Culture*, Londra: Routledge.

Butler, Judith (1990), *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Londra ve New York: Routledge.

(1993), *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of 'Sex'*, Londra ve New York: Routledge.

Césaire, Aimé (1972), *Discourse on Colonialism*, New York: Monthly Review Press.

Daly, Mary (1979), *Gyn/Ecology*, Londra: The Women's Press.

Fanon, Franz (1967), *The Wretched of the Earth*, Harmondsworth: Penguin.

Hooks, Bell (1989), *Talking Back: Thinking Feminist Thinking Black*, Boston, MA: South End Press.

Huggins, Jackie (1998), *Sister Girl*, Brisbane: University of Queensland Press.

Kabani, Rana (1986), *Europe's Myths of Orient*, Londra: Pandora Press.

Loomba, Ania (1998), *Colonialism/Postcolonialism*, Londra: Routledge.

Lorde, Audre (1984), *Sister Outsider, Freedom*, CA: The Crossing Press.

McClintock, Anne (1995), *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Context*, Londra: Routledge.

Memmi, Albert (1965), *The Coloniser and the Colonised*, New York: Orion.

Mills, Sara (1991), *Discourses of Difference: An Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism*, Londra: Routledge.

Minh-Ha, Trinh T. (1989), *Woman, Native, Other: Writing Postcoloniality and Feminism*, Bloomington: Indiana University Press.

Minh-Ha, Trinh T. (1991), *When the Moon Waxes Red: Representation, Gender and Cultural Politics*, New York: Routledge.

Mirza, Heidi Safia (1997), *Black British Feminism: A Reader*, Londra: Routledge.

Mohanram, Radhika (1999), *Black Body: Women, Colonialism and Space, St Leonards, NSW: Allen and Unwin.*

Mohanty, Chandra Talpade (1991), 'Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourse', içinde: *Third World Women and the Politics of Feminism*, ed. Chandra Talpade Mohanty, Ann Russo ve Lourdes Torres, Bloomington ve Indianapolis: Indiana University Press.

(2003), *Feminism without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*, Durham, NC: Duke University Press.

Moraga, Cherríe (1981), 'Refugees of a World on Fire. Foreword to the Second Edition', içinde: Moraga ve Anzaldúa (1981).

Moraga, Cherríe ve Gloria Anzaldúa (ed.) (1981), *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color*, New York: Kitchen Table / Women of Color Press.

Moreton-Robinson, Aileen (2000), *Talkin' Up to the White Woman*, Brisbane: University of Queensland Press.

Narayan, Uma (1997), *Dislocating Cultures: Identities, Traditions and Third World Feminism*, Londra: Routledge.

Pratt, Mary Louise (1992), *Imperial Eyes*, Londra ve New York: Routledge.

Riviere, Joan (1986), 'Womanliness as Masquerade', içinde: *Formations of Fantasy*, ed. Victor Burgin, James Donald ve Cora Kaplan, Londra: Methuen.

Said, Edward (1978), *Orientalism*, Harmondsworth: Penguin Books.

(1993), *Culture and Imperialism*, Londra: Chatto and Windus.

Sangari, Kumkum ve Sudesh Vaid (ed.) (1990), *Recasting Women: Essays in Indian Colonial History*, New Brunswick: Rutgers University Press.

Schwarz, Henry ve Sangeeta Ray (ed.) (2000), *Companion to Postcolonial Studies*, Oxford: Blackwell.

Seshadri-Crooks, Kalpana (1994), 'The Primitive as Analyst: Postcolonial Feminism's Access to Psychoanalysis', içinde: *Cultural Critique* 28 (Sonbahar).

Smith, Barbara (1984/1995), 'Black Feminism: A Movement of Our Own', içinde: *Front Line Feminism, 1975–1995: Essays from Sojourner's First 20 Years*, ed. Karen Kahn, San Francisco: Aunt Lute Books.

Spivak, Gayatri Chakravorty (1985), 'Three Women's Texts and a Critique of Imperialism', içinde: *Critical Inquiry* 12.

(1987), 'French Feminism in an International Frame', içinde: *In Other Worlds: Essays in Cultural Politics*, New York: Methuen.

(1988), 'Can the Subaltern Speak?', içinde: *Marxism and the Interpretation of Culture*, ed. Cary Nelson ve Lawrence Grossberg, Londra: Macmillan.

(1990), *The Post-Colonial Critic: Interviews, Strategies, Dialogues*, Londra: Routledge.

(1999), *A Critique of Postcolonial Reason: Toward a History of the Vanishing Present*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Tharu, Susi ve K. Lalita (1993), *Women Writing in India*, 2 cilt, Londra: Pandora Press.

Young, Robert (1990), *White Mythologies: Writing History and the West*, Londra: Routledge.

(1995), *Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race*, Londra: Routledge.